

Tere Vadén

Pimeän laskeuduttua Beetlehemissä

Christopher Hitchens. *Jumala ei ole suuri. Kuinka uskonto myrkyttää kaiken.* (God Is Not Great, 2008). Suom. Matti Kinnunen. WSOY, Helsinki 2008. 344 s.

Hitchensin lähtökohta on yksinkertainen ja hämmästyttävän tasapuolinen. Kuten kirjan alaotsikko sanoo: uskonto myrkyttää kaiken. Ja Hitchens tarkoittaa kaiken: kirja puhuu uskonnon kielteisestä vaikutuksesta ruokakulttuuriin, sukupuolielämään, kansojen väliseen yhteiseloön, naapurisopuun, taiteeseen, politiikkaan, autonajotaitoon ja niin edelleen. Hitchensin uhma ja into kumpuavat paljolti samasta lähteestä kuin Dennettin ja Dawkinsin: erityisesti amerikkalaisesta ateismikielteisestä ellei suorastaan -vihamielisestä nykyilmapiiristä. Ei ole valitettavasti enää kovin vaikeaa kuvitella, että Hitchens

itsekin on saanut Yhdysvalloissa tapouhkauksia paitsi kaveerattuaan Salman Rushdien kanssa myös äärikristityiltä. Kollegoidensa tapaan Hitchens on ”saanut tarpeekseen” ja antaa tulla täyslaidallisen, jota hän on ladannut omien sanojensa mukaan aina lapsuudestaan ja kouluajoistaan saakka. Uskonnonvastaisessa argumentissa on kyse suorastaan eloonjännistä.

Hitchensin lähtökohtiin on helppo samaistua. Kuten hänellä ei minullakaan ole mitään sitä vastaan, että joku uskoo ja palvoo haluamallaan tavalla. Mutta Christopherin (*sic*) tavoin toivon, että meidät jätetään rauhaan. Se taas ei

suurelle osalle uskonnoista käy. Hitchens kuvaa kirjansa aluksi omia kouluajojen kokemuksiaan 50- ja 60-lukujen Englannista, kun pakko-tuputettu uskonto alkaa epäilyttää, ellei suorastaan kauhistaa. Samaa tapahtui Peltolammin ala-asteellakin 70-luvulla. Vaikka olin uskonnon opetuksesta nimellisesti ja virallisesti vapautettu, ei koulun arkea saati sitten juhlia päässyt millään läpi ilman protestantismien pakkopullaa. Mutta annapas olla, jos alat itse tuppata vastaan! Pelikenttä ei ole tasapuolinen. Brittiläisen maailman ja Suomen yhtäläisyyttä lisää juuri erinomaisten vastenmielinen ja epäreilu valtionkirkkojärjestelmä. Ei sikäli,

että virallinen Suomi olisikaan esimerkiksi eri maiden islamilaista lakia kritisoimassa, mutta jos olisi, niin oman kirkon erityisasema antaisi kritiikille kovin hyllyvän pohjan. Kas kun ei vaikkapa perussuomalaisten radikaali siipi ole vielä vaatimassa ”kristillisen lain” noudattamista Suomessa, kun kerran luterilaisuus on Valtion Uskonto ja eduskunta lappaa kuin lammaslauoma juhla Jumalan palveluksiin.

Hitchens olisi varmaan samaa mieltä myös Slavoj Žižekin kanssa siitä, että aidot uskonnolliset fundamentalistit eivät ole ongelma. Aito fundamentalisti nimittäin on autuas uskossaan, hän tietää Jumalan olevan olemassa, eikä hurskaaseen elämään tarvita rintaanpaukuttelua. Esimerkiksi kristilliset Amish-yhteisöt vähät välittävät suuren maailman kotko- tuksista. Sen sijaan muka-fundamentalisti, jota epäily kalvaa, näkee kaikkialla uhkia ja vaaroja Jumalan valtakunnalle. Näitä muka-fundamentalisteja löytyy niin evankelisesta liikkeestä Yhdysvalloista kuin muslimien äärisuuntauksista. Eräässä televisiokeskustelussa Hitchensiltä oli kysytty, eikö hän tuntisi olonsa turvallisemmaksi pimeällä kadulla, jos tietäisi, että vastaan vyöryvä joukkio on tulossa rukoushetkestä. Hitchens vastaa, että eipä juuri, vaan ainakin Belfastissa, Beirutissa, Bombayssa, Belgradissa ja Beetlehemissä moinen tieto olisi uhkaava; maailmanmiehenä hän kertooikin muutaman kokemuksistaan.

Valistusfilosofian aallonharjalla

Jumala ei ole suuri seuraa monessa valistuksen parhaita perinteitä. Se vetoaa järkeen, esittää perusteluita, mutta ei jätä huumoria tai ivaakaan käyttämättä. Hitchens on selvästi sekä oppinut että *talk-show* -pa- neiden kouluma kirjoittaja, jonkinlainen päivitetty Voltaire. Perusargumentti on tuttu. Uskonto kuuluu ihmislajin lapsuudenpäiviin, aikaan, jolloin maailman toiminnasta ja rakenteesta ei tiedetty paljoakaan. Uskonnolliset käsitykset ovat muodostuneet korvaamaan tiedon puutetta,

ja nyt aika on muuttunut. Uskontojen väitteet ovat virheellisiä ja aiheuttavat kieroutuneita lopputuloksia.

Jos hyväksyy oletuksen, että ihmislaji voi kehittyä järkevempään suuntaan, on Hitchensin meno erityisen vakuuttavaa. Uskonnoissa näkyy tuskin mitään sellaista hyvää, jota ei voisi olla olemassa ilman niitä, ja paljon sellaista pahaa, joka niiden myötä poistuisi. Sen sijaan voi pohtia, onko maailmanselityksen tarjoaminen sittenkään uskonnon keskeinen kivijalka. Uskonto maailmanselityksenä on ehkä sen verran heikko asia, että siihen argumentti saattaisi purrakin. Mutta entä esimerkiksi uskonto kuolemanpelon

lohdutuksena? Hitchens sanoo ihailtavasti ja urheasti, että hänelle sielun ravinnoksi riittävät kirjailijat kuten Shakespeare ja Tolstoi. Kaikille ei ehkä riitä, ja siihen Hitchensin argumentit eivät pure. Ansiokseen Hitchens ei lähde sen pidemmälle spekuloidaan uskonnon sosiaalista tai biologista ”tarvetta”. Hän pyrkii pikemminkin kohtaamaan uskonnon vanhan kunnan julkisen keskustelun kentällä, väitteinä siitä, miten asiat ovat tai eivät ole. Kuten eräs kirjan kommentaattori totesi, Hitchens kohtelee Jumalaa aikuisena¹. Hän väistää myös klassisen vastaargumentin järki-uskonnosta sanomalla, että järki ja tiede ovat välttämätön, mutta eivät riittävä ehto uskontokri-

tiikille. ”Väärää lohtua tarjoavat ovat huonoja ystäviä.”

Hitchensin omaperäinen lisä on pureutua erityisesti kolmeen kirjauskontoon, juutalaisuuteen, kristinuskoon ja islamiin. Kirjallisuuden professori lukee pyhiä tekstejä riviriviltä ja löytää paljon heikkoa, iljettävää ja vastenmielistä. Hitchens jaksaa jopa kaivaa ristiriitoja Mooseksen tekemisistä; Mooseksen juuri siksi, että saa kaikki kolme karpästä yhdellä iskulla. Hitchens ei kuitenkaan olisi maineensa arvoinen vastarannankiiski, jos hän hutmisi vain monoteismejä. Usein rauhallisena ja kirjauskontojen yliyönneistä vapaana uskontona pidetty buddhalaisuuskin saa häneltä osansa. Hän muistuttaa, että esimerkiksi Japanin toisen maailmansodan aikaiset julmuudet olivat osaltaan mahdollisia sotilaiden (zen-)buddhalaisen arvojen takia. Jos nielee argumentin, että kristinusko oli suuri syy ristiretkien pahuuteen, on vaikea kiistää, etteikö buddhalaisuus esimerkiksi Japanin tapauksessa olisi taipunut samaan. Jopa Gandhin mystisismi saa kuulla kunniansa, koska Hitchens epäilee, että sillä oli roolinsa Intian hajoamisessa.

Kirjan argumentti voisi toimia paremminkin, jos sitä ei olisi sidottu melko suoraviivaisen evolutiiviseen tarinaan ihmiskunnan edistymisestä. Käsittäakseni kaikki Hitchensin vastaväitteet ja moraaliset närkästykset toimisivat myös ilman oletusta, että uskontojen syntyäika oli jotenkin pimeää verrattuna nykyiseen valoon. Ehkä kirjan hienoin piirre onkin sen sävyssä, joka kääntää nurinniskoin vanhan karamazovilaisen kysymyksen ”Jos Jumala on kuollut, eikö kaikki ole sallittua?” eli ”Jos Jumalaa ei ole, mihin moraalit voi perustua?” Hitchens on aidosti loukkaantunut uskovaisten ihmisten moraalien ja etiikan matalasta tasosta.

Viite

¹ Näin Hitchensin esittelevä henkilö videolla <http://www.youtube.com/watch?v=sD0B-X9LJjs>